

DE VOORHOEDE

D E V O O R H O E D E

Spel in één bedrijf, geschreven honderd jaar na
het herstel van de Kerkelijke Hiërarchie door
Jan Naaykens.

Personen:

Mgr. Joannes Zwijsen, op 52-jarige leeftijd.
Koning Willem II, op 50-jarige leeftijd.
Mr. J. B. van Son, minister van R. K. Eredienst, 42 jaar.
F. J. A. Mutsaers, lid der Tweede Kamer, ca. 40 jaar.
Baron Everaerts thoe Zuylen, adjudant van de koning.
Victorien, de huishoudster van mgr. Zwijsen.
Een huisknecht.
Een wever.
Een lakei.

Het stuk speelt te Tilburg in het jaar 1846 in de pastorie van Zwijsen. Het is een mooie nazomerse dag. Het toneel stelt voor de werkkamer van monseigneur Zwijsen in zijn pastorie te Tilburg. Het is een ruime kamer, die voornaam maar sober is ingericht. Er staat een werktafel, overdekt met papieren, en enkele stoelen bij de haard. Rechts en links geven deuren toegang tot de aangrenzende vertrekken. Op de achtergrond een glazen erker met openslaande tuindeuren. Door de erker heeft men uitzicht op de fraai aangelegde tuin. Als het doek opengaat, valt het heldere zonlicht door de erkerramen de kamer binnen. Het toneel is even leeg. De huishoudster, keurig in het zwart, met een neepjesmuts op en een grijs-geruite schort voor, komt van rechts op. Ze is van ondefinieerbare leeftijd. Het lijkt alsof zij in jarenlange trouwe dienst haar ware gelaat verwisseld heeft voor het onaandoenlijke masker der dienstbaarheid. Ze gaat naar de erker, sluit de tuindeuren en trekt het gordijn dicht dat de erker afsluit, zodat de kamer in een schemerig licht wordt gehuld. Ze wil links afgaan, maar op het moment dat ze de kamer wil verlaten, opent het gordijn zich door een onzichtbare hand en stroomt het licht in al zijn glorie de kamer binnen. De huishoudster slaakt een gil. Achter het gordijn hoort men een sarcastisch gegrinnik. De huisknecht komt te voorschijn. Het is een man van 'n jaar of dertig, veertig, iemand met een eeuwige glimlach, maar met een karakter als vitriool.

De knecht: (buigend) Uw dienaar : U schrok, mejuffrouw ? Dacht U misschien aan inbrekers, of aan een verschijning op klaarlichte dag van de geest van het verleden, die door deze gezegende ruimten zweeft ? Er is geen reden tot angst mejuffrouw !
(hij gaat naar haar toe) Ik ben de huisknecht van monseigneur Joannes Zwijsen, bisschop van Gerra in partibus infidelius - pardon, infidelium - en ik ben een man van onberispelijke levenswandel, mejuffrouw.
(hij buigt opnieuw). Uw dienaar, mejuffrouw !

De meid: (heeft al die tijd als versteend gestaan en zegt dan hartgrondig) Bah !

Ze loopt snel naar de erker en sluit het gordijn.

De knecht: Wilt U dat gordijn openen, mejuffrouw ?

- De meid: (vinnig) Geen sprake van. Misschien zou ik het doen als je de heilige aartsengel Michaël in eigen persoon tot gezelschap had. Maar er is weinig kans op, dat die jou met een bezoek vereert. Duizend duivels uit de hel passen beter bij mensen van jouw slag : Bah :
- De knecht: (ijzig-beleefd) Opent U dat gordijn, mejuffrouw ! of opent U het niet !
- De meid: Nee :
- Ze wil afgaan. De knecht loopt met vlugge passen naar het gordijn en opent het. De meid komt terug en wil het weer sluiten. De knecht verspert haar de weg.
- De meid: Uit de weg, zeg ik je :
- De knecht: Over mijn lijk.
- De meid: Wat geeft je het recht de baas te spelen ?
- De knecht: Dit is een experiment, mejuffrouw, een hoogst interessant experiment. Nog nooit ter wereld of waar ter wereld is iemand er in geslaagd een pastoorsmeid te temmen. (hij klopt zich op de borst). Ik zal de eerste man zijn, die dit klaar zal spelen. (hij grinnikt)
- De meid: En weet je wat ik zal doen ? Ik zal de pastoor vragen je vandaag nog op straat te smijten.
- De knecht: Laat ons niet vulgair worden, liefje. Je weet dat ik een man van beschaving ben.
- De meid: Waar een weggelopen seminarist zich al niet voor uit durft te geven :
- De knecht: Waarom zou het een het ander uitsluiten, liefje ?
- De meid: (verontwaardigd opstuivend) Liefje !?!!!
- De knecht: Sssttt ! Laat me uitspreken. Is het mijn schuld dat ik geen roeping had ? Per slot van rekening .....
- De meid: Pastoor Zwijsen vergist zich niet dikwijls, maar hij heeft zich toch wel verschrikkelijk vergist toen hij .....
- De knecht: (invallend) .... toen hij mij huisknecht maakte ? Integendeel liefje, integendeel : (hij gaat naar de werktafel en rommelt in de papieren - hiervan maakt de meid gebruik om het gordijn te sluiten). Mijn opleiding stempelt me tot de ideale huisknecht. Ik ben gewend aan de .... laat ons zeggen de pieuze sfeer van een pastorie : vrome gesprekken, gewijde lectuur en godvruchtige bewoners, de huishoudster uitgezonderd.
- Hij heeft een snuifdoos gevonden en neemt een snuifje.
- De meid: (wil hem de doos woedend ontrukken) Blijf van die snuifdoos af. Die is van de pastoor.

De knecht: (houdt ze buiten haar bereik). Wat snuif betreft houd ik me aan de opvatting der eerste christenen, die immers de bezittingen van één als de bezittingen van allen beschouwden

De meid: (woedend) Vandaag nog ga je de straat op, vandaag nog :

Ze wil snel afgaan, maar de knecht verspert haar de weg.

De knecht: Je gaat toch geen domme dingen doen hè ? Je gaat toch niet iemand verklikken, die je "liefje" noemt -- en het nog meent óók ?

De meid: Als ik dat woord nog één keer hoor, hier, in dit huis ....

De knecht: Haha ! Dacht je dat de pijlen van Amor zich lieten weerhouden door de muren van een pastorie ? Luister 'ns, Victorien. Het is prachtig weer. De zon schijnt, de vogeltjes fluiten, de bloempjes bloeien in het malse gras en morgen is het Zondag en dan zal het nog wel zo zijn. Laten we dan eens een fijne wandeling gaan maken. Ik ken een prachtige weg -- over de Oisterwijkse baan, dan langs de vennen en we wandelen zo naar de grote weg, waar we de postkoets naar Tilburg nemen, die daar om vijf uur juist passeert.
.....

De meid: Geen haar op mijn hoofd dat er aan denkt. Uit de weg. Er moet gewerkt worden.

De knecht: Het zal een onvergetelijke dag voor je worden. Je zult ontdekken dat ik je beval. En wat zal het einde zijn ? Een christelijk huwelijk, waarvan hier, in deze pastorie -- op gewijde aarde als ik zo zeggen mag -- de eerste grondslag werd gelegd. Kan het mooier ?

De meid: (ademloos van woede) Jij..... Jij.....

De knecht: Kijk. En nou kom ik waar ik wezen moet. De meeste mannen trouwen en willen dan hun vrouw temmen. Dat lukt ze nooit. Ik ben een man van inzicht en gezond verstand : eerst temmen -- dan trouwen. Zie je ons al zitten, Victorien ? Ik hier -- jij daar en er omheen een hele zwerm kinderen.

De meid: (op het punt in tranen uit te barsten) De pastoor zal je ....

De knecht: Victorientje, mijn liefje, de pastoor is een man zoals ik er een ben : doortastend, vasthoudend, rechtshapen, een man van de daad. (Hij loopt naar het gordijn) Pastoor Zwijsen zal het roerend met me eens zijn.

Tweede toneel.

Hij trekt het gordijn open en daar staat in de erker pastoor Zwijsen. Het is een forse, krachtige, indrukwekkende gosalte, maar de waardigheid van zijn voorkomen wordt getemperd door een milde trek om de mond -- leeuw en lam tegelijk.

Pastoor Z.: (met ingehouden toorn) Ik zal zo vrij zijn het deze keer niet met je eens te zijn.

- De knecht: (buigt) Monseigneur ....
- Pastoor Z.: (naar voren komend) Luistervink spelen is het laatste wat me past, maar soms hoort men ongewild dingen die beter niet gezegd konden zijn.
- De knecht: Monseigneur, ik wilde ....
- Pastoor Z.: Elk woord dat U nu zegt is teveel gezegd. (hij wijst naar de deur) Straks kunt ge U verantwoorden.
- De knecht: Goed, monseigneur .....
- Hij gaat, glimlachend zonder omzien af door de deur links.
- Derde toneel:
- De huishoudster barst plotseling in snikken uit. Pastoor Zwijsen tracht haar tot bedaren te brengen.
- Pastoor Z.: Kom Victorien, zo'n vaart zal het toch niet lopen ?
- De meid: (door haar tranen heen) Zo gaat het nu dag in, dag uit, Pastoor. Hij laat me geen dag met rust, geen uur, geen minuut. De eerste week was alles in orde, maar toen begon het. En nu gaat het al drie maanden zo. En wat heb ik hem misdaan ? Niets. U kent me pastoor, ik .... (ze snikt weer).
- Pastoor Z.: Ja ja, ik ken je. Je bent een beste, trouwe Victorien. Maar hém ken ik ook.
- De meid: Waarom hebt U hem dan genomen pastoor ? Hij .... hij deugt niet. Hij .... hij zal U nog eens bestelen, hij zal U nog eens vermoorden .....
- Pastoor Z.: Ik heb hem genomen, omdat ik hem ken. Luister eens, Victorien. Marcel is een van die mensen, die reddeloos verloren gaan, als er geen hand is die ze vasthoudt, stevig vasthoudt. (hij steekt zijn hand op). Kijk, dit is de hand die hem in zijn nekvel heeft. Ik mag hem niet loslaten - nóg niet De gedachte, dat door mijn schuld ook maar één ziel verloren zou gaan, is me onverdraaglijk.
- De meid: (wat verbouwereerd) En mijn ziel dan ?
- Pastoor Z.: Haha. Jouw ziel ? Haha, die is ongenaakbaar, zelfs al zou Beëlzebub zelf er op af komen. (plotseling weer ernstig). Een menseziel is het kostbaarste wat er op aarde is. Heb je ooit gehoord van de rover Hozewol ? Niet ? Wel, toen ik kapelaan in Schijndel was, lag die Hozewol op sterven. Het was een straat-slijper van groot formaat, die ik weet niet hoeveel mensen had beroofd en vermoord. De mensen verklaarden me voor gek, maar ik ging er op af. Uren heb ik aan zijn bed gezeten en hij ging tekeer als een razende wolf. O.L.Heer was hem genadig. Met Zijn hulp heb ik hem nog net de hemel in geduwd.
- De meid: Ik ..... ik begin het te begrijpen, pastoor.

Pastoor Z.: Gelukkig. De meesten begrijpen het nooit of willen het niet begrijpen. Als ik de kinderen uit de fabrieken probeer te houden, is het : O, Zwijsen wil de arbeiders te vriend houden. (hij begint door de kamer te ijsberen en het is, alsof hij de huishoudster stilaan vergeet). Als ik de jeugd laat onderwijzen door zusterkes heet ik een onderkruiper en een broodrover. De koning is mijn vertrouwde vriend, maar ik vlei hem om carrière te maken. Onze heilige Roomse Kerk is geboeid als een misdadigster. We zijn een missieland zoals dat der Makassaren of Papoea's en als ik zwoeg en slaaf om in die ondraaglijke toestand verbetering te brengen, dan heet het : Zwijsen is bezeten van machtswellust. (wat bitter). En het zijn waarachtig niet alleen onze tegenstanders, die zo spreken. En toch, het gaat alleen om zielen, zielen, onsterfelijke zielen ....

Het is even stil. Victorien kucht bescheiden.

Pastoor Z.: O ja. Juist. Victorien. Allez, je weet wat ik bedoel, hè ?

De meid: Ja meneer pastoor. Maar .... maar wil dat zeggen, dat ik nou alles maar moet slikken wat die rekel ....

Pastoor Z.: Hoho ! Laat 'm maar eens hier komen, dan zal ik die rekel een flinke schrobbering geven.

Vierde toneel.

De huishoudster gaat af door de deur links. Zwijsen rommelt in de papieren op zijn werktafel. Een ogenblik later komt de huisknecht op, glimlachend als steeds.

De knecht: Monseigneur ....

Pastoor Z.: O juist. Marcel. (hij rommelt nog even en vindt zijn snuifdoos). Een snuifje ?

De knecht : Dank U, monseigneur.

Pastoor Z.: Dank U ? O juist. Je bent al voorzien hè ?

De knecht : Ja, monseigneur.

Pastoor Z.: Laat dat gemonseigneur. In Tilburg ben ik eerst en vooral de pastoor en dat ben ik zeker in mijn pastorie.

De knecht: Goed, mijnheer pastoor.

Pastoor Z.: Je begrijpt waarom ik je ontboden heb ?

De knecht : Om mij te ontslaan, mijnheer pastoor.

Pastoor Z.: (ziet hem verbaasd aan, staat op en gaat langzaam naar hem toe). Wat ben jij eigenlijk voor iemand ? Een vis op het droge misschien, die behaaglijk met zijn staart klappert als er een koude golf water over 'm wordt uitgestort ? Luister vriend. Je wordt niet ontslagen. Je blijft in mijn dienst, minstens zolang tot je je als een ordentelijk mens weet te gedragen. En dat houdt óók in, dat je Victorien behandelt, zoals je zelf behandelt wenst te worden. Begrepen ?

- De knecht: Begrepen, mijnheer Pastoor.
- Pastoor Z.: En maak nu de kamer in orde. Elk ogenblik kan mijn vriend Van Son komen en die heeft een hekel aan rommel.
- De knecht: Goed, mijnheer pastoor.
- Pastoor Z.: Ik zal Victorien sturen om je te helpen. Je weet wat je te doen staat. En denk eraan: Con amore!
- De knecht: (opent de linkerdeur en laat de pastoor uit) Con amore, mijnheer pastoor: (als de deur dicht is mompelt hij) Die verdomde helleveeg!

Vijfde toneel.

Hij slaat woedend een boek van de tafel. Direct daarop komt de meid op met veger en stofdoek. Ze gaan aan het werk en ordenen de rommel. Er heerst een gespannen stilte. Victorien kan het niet langer verdragen).

- De meid: Er zit onweer in de lucht.
- De knecht: (overdreven correct). Nee juffrouw. De spanning is ontladen. Con amore.
- De meid: Ik heb het niet over ons. Ik heb het over Van Son.
- De knecht: Ik heb niet de eer de heer Van Son te kennen.
- De meid: Je kunt me nog meer vertellen. Je zou nog nooit gehoord hebben van onze minister van Roomse Eredienst?
- De knecht: (plotseling geïnteresseerd). Wat zegt U? Komt die hier?
- De meid: Hij komt altijd hier als het over belangrijke kwesties gaat. De pastoor is zijn beste raadgever. En iedere keer als ie hier geweest was gebeurde er iets dat heel het land in rep en roer zette.

De knecht fluit tussen de tanden, loopt snel naar de werktafel, rommelt even in de papieren en neemt een boekje op.

- De knecht: (leest) Vrijdagmiddag. Minister van Son. Mutsaers... Wie is die Mutsaers?
- De meid: Het kamerlid denk ik. Je weet wel, die hier enkele huizen vandaan woont. Maar je moet niet zo nieuwsgierig zijn. De pastoor heeft niet graag....
- De knecht: Placet staat er dan nog onder, placet.
- De meid: Place? Wat is dat?
- De knecht: U moet niet zo nieuwsgierig zijn, juffrouw. -- Placet.
- De meid: (ongeduldig) Place, place....

Zesde toneel.

Op hetzelfde ogenblik komt pastoor Zwijsen binnen, zijn brevier onder de arm.

- Zwijsen: Juist, dat moeten we hebben. Pace. Vrede. (bedenkt zich plotseling) Place? Je zei place, Victorien? Ah juist. Placet! (dreigend met de vinger) o, o, die vrouwelijke nieuwsgierigheid. Nou ja, afijn.

Dus je wilt weten wat placet is ? Je weet wat een wetboek van Strafrecht is ? Goed. Nu willen ze -- die "ze" dat zijn de tegenstanders van de Roomsens -- nu willen ze daar een artikel inschuiven waar in staat, dat elke maatregel, elk besluit dat van Rome komt, van de Paus, door de koning moet worden goedgekeurd, voordat het in het openbaar mag worden afgekondigd. (hij begint zich weer wat op te winden). Maar dat nemen we niet. Daar kunnen we, daar mogen we niet in berusten. Dat is immers een rechtstreekse aantasting van onze godsdienstvrijheid. (hij herneemt zich plotseling). Hemeltje lief, daar sta ik tegen jullie te oreren of jullie het recht van placet in wilt voeren. -- (hij gaat af, maar draait zich in de deur weer om). Ik ga brevieren in de kerk. Roep me direct als de minister aangekomen is. En maak je om het placet niet bezorgd. Dat is mijn zorg. Denken jullie maar om het andere : Pace !

Zevende toneel.

Hij gaat af. De twee werken even in stilte, waarbij de knecht telkens tersluiks in de papieren neust. Dan luidt plotseling de bel.

De meid : De minister ?

De knecht : De minister !

Hij gaat haastig af door de rechtse deur. Koortsachtig voltooit Victorien het opruimingswerk. Men hoort opgewonden stemmen rechts. De knecht komt op, gevolgd door een eenvoudige, armoedig geklede fabrieksarbeider, een wever.

De knecht : (De wever naar binnen duwend), Kijk nu zelf vriend. De pastoor is niet thuis. Niet thuis ! Niet thuis !

De wever : Ja meneer. Da zie'k meneer. Maar ik heb heel de pastorie nog niet gezien en ...

De meid : Wat is er Tinus ?

De wever : Ha Victorien. Met jou kan ik beter praten Victorien. Kijk es, ik moet meneer pastoor spreken. Ik moet 'm ....

De meid : Is 't 'n bediening ?

De wever : Nee, da nie, goddank. Maar 't is toch veurnaom. Ik moet 'm spreken. Maar dieje sinjeur bedondert me, geleuf ik.

De knecht : Pardon ?

De wever : Neem me nie kwalijk da 'k wa vrij in de mond ben, meneer, en ze zeggen wel es mee de hoed in de hand komde deur 't ganse land, maar ik heb gene hoed en mee een beetje astrantigheid brengde 't heel wa verder op den dag van vandaag. Nou, luister Victorien. Ik ben vandaag al drie keer aan de deur geweest en iedere keer zegt dieje sinjeur ...

De knecht : U zegt ....?

- De wever : Allé dan, dieje meneer zullen we mar zegge. 't Kan lijjen. Nou, iedere keer zegt dieje meneer : de pastoor is niet thuis, de pastoor is nie thuis. Mar hij kan me nog meer vertellen.
- De knecht : De pastoor is druk bezet. Komt U morgen eens terug, beste vriend.
- De wever : Morrege ? Ge kant wel heuren dat gij niet op 't fabriek werkt. Morrege ? Da's werken van 's mergens zes toe 's aves tien mee 'n half uurke ertussen veur 'n komke slappe koffie en da ga zo elke dag en 't menkeert er nog maar aan da ze oe 's Zondags ook nog laten werken nie waar Victorien ? Nou en vandaog was 't getouw kapot en daarom wil ik vandaog de pastoor spreken en nie morgen - menéér.

Plotseling klinkt de gangbel weer.

- De meid :
De knecht : samen: De minister. Daar zal de minister zijn ;
- De wever : (verbouwereerd) Minister ? Komt er 'ne ....
- De knecht : (duwt de wever naar de tuindeuren) Ga hierlangs naar buiten vriend.
- De wever : (komt plotseling terug) En de pastoor was nie thuis, hè ? Luister sinjeur : 'n kat kunde doodslaan, maar ik kom terug, ik kóm terug.

Achtste toneel.

- De wever verdwijnt door de tuin. De meid raapt haastig haar spullen bij elkaar en gaat via de deur links de pastoor roepen. De knecht gaat rechts af en komt direct terug met Van Son, een forse gestalte. Hij ziet er vermoeid en bestofd uit.
- De knecht : (buigend) Neemt U plaats excellentie. De pastoor is gewaarschuwd.
- Van Son : (berispemd) Je moet je vak leren, jongmens. Zou je mijn hoed en jas niet even aannemen?
- De knecht : (verliest plotseling zijn zelfverzekerdheid) O ... eh. p ... pardon excellentie. (hij neemt hoed, stok en jas en struikelt bij het afgaan bijna over de drempel. Van Son gaat zitten. Staat op, gaat weer zitten en ijsbeert dan ongeduldig op en neer. Plotseling gaat hij naar de deur).
- Van Son : (roepend) Hé jongmens !
- De knecht : (haastig opkomend) (buigend) Excellentie ?
- Van Son : Is de heer Mutsaers nog niet gearriveerd ?
- De knecht : Voor zover ik weet niet, Excellentie.
- Van Son : Ga hem direct halen. Eerste straat links, derde deur rechts.
- De knecht : Tot Uw dienst excellentie.
- Hij gaat af. Van Son ijsbeert weer op en neer.

Negende toneel.

Pastoor Zwijsen komt op door de deur links.

Zwijsen : Ah, van Son.

Van Son : Ah, pastoor !

Ze begroeten elkaar hartelijk.

Zwijsen : Hebt U een voorspoedige reis gehad ?

Van Son : Niet bepaald. De weg van Den Bosch naar Tilburg is in een deerniswekkende staat. Ik zal er mijn collega van Waterstaat eens opmerkzaam op maken. - Bovendien heeft de postkoets veel weg van een rammelend karkas. Ik heb het gevoel, zélf een rammelend karkas te zijn geworden.

Zwijsen : (leidt hem naar voren, naar de leunstoel). Maar gaat U toch zitten.

Van Son : Dank U.

Zwijsen : Wilt U wat drinken ?

Van Son : Ja. Graag een glas water. Vooral geen alcohol. Sterke drank is voor de mensheid erger dan de cholera.

Zwijsen belt met de tafelbel.

Van Son : Die huisknecht van U is buiten bereik. Ik heb hem uitgestuurd om Mutsaers te verwittigen.

Zwijsen : (gaat naar de deur links en roept) Victorien ! Een glaasje water tegen de cholera.

Van Son : Ja, lacht U er maar eens mee. Ik ben niet in een stemming om te lachen. (hij klopt zich op de borst). Hier zit de vermoedheid en hier (hij slaat zich op het voorhoofd). Kunt U zich mijn positie wel indenken pastoor ? Ik zit daar helemaal alleen in Den Haag. Ik ben wel een celibatair en daarom eigenlijk van nature tot eenzaamheid gedoemd, maar toch houd ik van huiselijke warmte, van gezelligheid, de liefde van een toegenegen vriendenkring. En die mis ik daar volstrekt.

Zwijsen : Die vindt U hier toch ?

Van Son : Hier wel ja. (De huishoudster, intussen opgekomen, biedt hem een glas water aan). Dank U, dank u vriendelijk. (De huishoudster gaat weer af). Maar is er een eenzamer mens denkbaar dan een Rooms Minister in Den Haag ? De enige katholiek tussen andersdenkenden, waarvan de meesten hem bovendien vijandig zijn gezind. (het is even stil). Ik begin nu iets te voelen van de eenzaamheid, die Onze Heer Jezus moet gekweld hebben in de hof van Oliveten.

In de zijkamer klinken stemmen.

Zwijsen : Daar zal Mutsaers zijn !

Tiende toneel.

De deur gaat open en de knecht laat Mutsaers binnen.

De knecht: De heer Mutsaers !

Hij buigt en doet of hij afgaat, doch blijft luisterend bij de deur staan.

Mutsaers ; Goeden middag pastoor. Aha, Van Son ! Hoe gaat het ?
(ze begroeten elkaar).
Tussen haakjes pastoor, die huisknecht van U is een ezel. In plaats van drie passen achter me te lopen loopt ie naast me en spreekt me over het placet alsof ie mijn gelijke was. (hij legt een pak papieren op de werktafel van Zwijsen).

De knecht gaat woedend af.

Zwijsen : Tja... Wie onzer is zonder zonden ? Gaat U zitten Mutsaers.

Pastoor Zwijsen zet aarden pijpen klaar, die onder het gesprek gestopt en ontstoken worden. Van Son rookt niet mee.

Van Son : (kijkt op zijn horloge). Laat ons meteen ter zake komen. Ik wilde graag de diligence van zes uur naar Breda nog halen.

Zwijsen : Zoals U verkiest. -- Wel heren, hoe is de stand van zaken ? Eigenlijk overbodig om het te vragen, maar voor een overzichtelijke bespreking lijkt me een korte recapitulatie niet ongewenst. Toen Willem II in 1840 aan de regering kwam, had 't er de schijn van, dat de Roomse Kerk in Nederland 'n betere toekomst tegemoet zou gaan. De koning is ons immers welgezind.
....

Mutsaers : ...mede door Uw invloed.

Zwijsen : Laat dat er buiten. Zijn kloosterbesluiten, waarbij de orden en congregaties weer nieuwe lden mochten aannemen, hebben geleid tot een snelle en krachtige uitbloei van het kloosterwezen. Er zijn nu vier bisschoppen geconsacreerd, dat zijn er met Mgr. van Wijcker-sloot dus samen vijf - een getal dat we in anderhalve eeuw niet meer hebben gekend. Er is een onderwijs-commissie ingesteld waarin verscheidene vooraanstaande Roomse commissieleden zitting hebben en tenslotte hebben we een eigen minister voor de Roomse Eredienst, onze vriend van Son. - En een betere konden we ons niet wensen.

Van Son: (somber) Zeer vereerd. Maar ik denk er ernstig over mijn plaats aan een ander af te staan.

De anderen : (zeer ontsteld) Wát zegt U ?

Van Son : O, neemt U mij niet kwalijk. Gaat U rustig verder pastoor. Aanstonds zal ik het mijne er van zeggen.

Zwijsen : Goed. Dat was dus de lichtzijde. Maar nu de schaduwzijde. Wij hebben nog maar een fractie van wat ons rechtens toekomt.

Is het geen schande, dat wij geen scholen mogen oprichten en de kinderen het onderwijs kunnen geven, zoals wij dat zelf willen ? Er gaat bijna geen dag voorbij of er komen mensen bij me klagen over de schoolmeesters en het onderwijs, zelfs in mijn eigen parochie. (Hij staat op, neemt een map van zijn werktafel en slaat die open). En met de vergeving van ambten is het ook diep treurig gesteld. Buiten Brabant en Limburg hebben wij niemand in de kamer en óók in deze twee provincies worden de Rooms en buiten alle verhouding door andersgezinden verdrongen.

Mutsaers : Daar kan ik over meepraten. (hij haalt een krant uit zijn zak) Hier. Kijk. De Noord-Brabander heeft een nieuwe statistiek gepubliceerd over het vergeven van ambten. (De anderen buigen zich over de krant heen en lezen mee). Ditmaal gaat het over de notarissen. Kijk. Hier staan de cijfers over de diverse arrondissementen en hier hebt U het totaal. In heel Brabant, dat zo goed als helemaal katholiek is, zijn er van de 108 notarissen slechts 42 katholiek. Dat zegt genoeg, dunkt me. Het lijkt er haast op dat we een troep onmondige schapen zijn inplaats van volwaardige Nederlandse burgers !

Zwijzen : En daar komt dan nog het dreigende placet bij, de wolk die de laatste zonnestralen zal verduisteren.

Het is even stil. Van Son staat op, wandelt naar achter en staart de tuin in.

Zwijzen : Hoe is de stand van zaken nu, Van Son ?

Van Son blijft zwijgen. Zwijzen en Mutsaers kijken elkaar aan.

Mutsaers : (fluisterend) Wat heeft dat te betekenen ?

Zwijzen : (idem, doch iets harder) Stil, we moeten hem wat ontzien. Hij heeft het niet gemakkelijk de laatste tijd.

Van Son : (draait zich om) U behoeft me niet te ontzien pastoor. Ja ja, ik heb een scherp gehoor pastoor. Ik zag daarbuiten een vink in de hazelaar springen. Wilt U wel geloven dat ik dodelijk jaloers werd op dat kleine ding ? Het springt daar maar onbekommerd rond en het prijst de dag en zingt Gode lof. Alle heiligen in de hemel weten, hoe ik dat onnozele vogeltje benijd.

Zwijzen : Kom kom, Van Son.....

Van Son : (bitter) Weet U pastoor, dat ik de twee jaar, dat ik in den Haag ben, permanent het gevoel heb gehad, te leven op de rand van een vulkaan ? Elk ogenblik kan hij in vuur en vlam uitbarsten en je met huid en haar verbranden. Ik sta op een slagveld, helemaal alleen tegen een geweldige overmacht. Je wordt van voren aangevallen. Je pareert de slag en krijgt op hetzelfde ogenblik eenslagv. terzijde, die je doet duizelen. Waar je je ook keert of wendt, overal wordt je bedreigd door haat, nijd, jalouzie, meedogenloze wreedheid, afkeer, bittere vijandschap.

Ik ben een stuk hout geworden, dat op de toppen van een woedende zee rondgeslingerd wordt. Op - neer, op - neer, op - neer. En altijd alleen, alleen, alléén. (hij schreeuwt het bijna uit). Dat is niet om uit te houden.

Hij draait zich weer om en staart naar buiten. Mutsaers en Zwijsen zijn opgestaan. De pastoor weerhoudt de ander met een handgebaar, gaat naar Van Son, legt hem de hand op de rug, na eerst de map op de werktafel gelegd te hebben.

Zwijsen : U moet niet denken, dat wij dat gevoel niet kennen, Van Son.

Van Son : Nee pastoor, zó kent U het niet.

Zwijsen : Kom kom, niet al te somber vriend. De weinige ogenblikken dat we bij elkaar zijn.

Elfde toneel.

Plotseling komt de huishoudster de kamer instuiven. Ze heeft een bril op en een blaadje in de hand.

Zwijsen : (bestraffend) Victorien : Wil je even een kan goeie koffie klaarmaken met een hartversterking. - Maar wat is er ? Wat scheelt eraan Victorien ? Is het Marcel weer ?

De meid : Het is godgeklagd, meneer pastoor. 't Is grote schand. Ze moesten ze allemaal in stukskes hakken.

Zwijsen : (streng) Victorien : Hou je hoofd bij elkaar of ik geef je met Pasen het schuifke. Wat moeten de heren wel niet van je denken ?

De meid : Neemt U me niet kwalijk pastoor. Ik vond daarnet dit blaadje in de gang. Ik denk dat het de Bode van de H.Geest is en ik raap het op. Maar het is de Bode van de H.Geest niet. "De Wespen" staat er op. Nu, ik ben niet nieuwsgierig, maar ik begin toch te lezen. En wat lees ik daar - 't is godgeklagd pastoor, - kijkt U eens: "Waar de bisschop van Gerra de staf zwaait, in en om Den Bosch, zijn de Katholieke ingezetenen domme, onverdraagzame wezens geworden, die met de grootste kalmte hunne ketterse ingezetenen ten vure hooren doemen, door de waardige onderhorigen van die waardige Bisschop. Hij is al lang geen Nederlander meer, maar een Italiaan, die zich met lijf en ziel aan Rome...." O meneer pastoor, ik.... ik stik haast van woede. U, die zo'n braaf, zo'n goed, zo'n.....

Zwijsen : Het is goed Victorien, bewaar je toorn voor een betere zaak. Ga voor mijnheer Van Son maar eens een kan sterke koffie klaarmaken. Als medicijn - tegen de cholera ! (Victorien gaat af. Zwijsen leest glimlachend). "Het is waarlijk jammer, dat de zuilenzitters uit de mode zijn geraakt. Wat zou het een diepe indruk maken, als te Tilburg op de markt, waar nu de oude lindeboom staat, een zuil werd opgericht en Zwijsen in navolging van St.Simon een zuilenzitter werd.

Al zat hij er maar acht jaar in plaats van tachtig, hij zou de goede zaak zeker bevordelijk wezen".
(peinzend). Ja ja, ik zie mezelf al zitten....

Van Son, die meegeluisterd heeft, komt plotseling naar voren.

Van Son : En nu ons plan de campagne. - Nee nee nee. Ik ben niet geschikt om de troep aan te voeren. Stel U voor een generaal, die als het gevaar het grootst is, de benen wil nemen als de eerste de beste lafhartige loteling.

Mutsaers : Zet daar nu eens een streep onder, waarde vriend, een forse streep. U hebt even over de rand van het ravijn gekeken en U bent geschrokken van de diepte.

Van Son : ...en van de adderkluwen op de bodem.

Mutsaers : U behoeft nu niets anders te doen dan weer omhoog te kijken naar de top van de berg.

Van Son peinst even, haalt diep adem.

Van Son : (zeer energiek) Goed. - De minister van Justitie wil dus het placet in het Wetboek van Strafrecht opnemen en wel in zijn scherpste vorm. Dat is de tweede keer dat we zoiets meemaken. Eerst in 1842 en nu, vier jaar later, beproeft men het opnieuw. Zou het ontwerp in deze vorm in de kamer komen, dan wordt het zonder enige twijfel goedgekeurd, want we zijn sterk in de minderheid. Er is maar één redmiddel - er is maar één man, die ons kan helpen.

Mutsaers : De koning !

Van Son : De Koning ! Hij heeft het recht en de bevoegdheid om het placet uit het wetboek te weren. Onze marsrichting is dus haarscherp afgetekend : wij moeten ons met inzet van al onze krachten tot onze vorst richten.

Mutsaers : Koning Willem is ons zo welgezind, dat hij het placet weren zal.

Van Son : Vergis U niet. De koning is een rechtschapen man, maar er zal stellig een geweldige druk op hem worden uitgeoefend. Misschien zal men hem - bewust of onbewust, maar we moeten er in ieder geval rekening mee houden - misschien zal hij op onjuiste wijze worden voorgelicht. Het tegenwicht kan dus niet zwaar genoeg zijn.

Plotseling hoort men in de kamer ernaast het geluid van kijklende stemmen. Het zijn de huisknecht en de wever. Het geraas wordt vrij sterk, maar verdwijnt dan weer snel. Zwijsen is naar de deur gegaan en kijkt.

Zwijsen : Ze zijn al weer weg. - De heren zouden de indruk krijgen dat een pastorie nu niet bepaald een oord van vrede is.

Mutsaers : Trek het U niet aan. Dat wisten we al lang pastoor.

Van Son : U bent vandaag ad rem Mutsaers. Zorg, dat U het straks in de Kamer ook zo bent. U moet vuur en vlam spuwen. U moet hemel en aarde bewegen.

En U, pastoor, U zult al Uw goede invloed op de koning moeten aanwenden om hem te bewegen het placet te schrappen. En hoe sneller hoe beter. Het kabinet wil de grootst mogelijke haast maken met het ontwerp. Elk uur is winst.

Zwijsen : Ik ben er op voorbereid.

Twaalfde toneel.

De knecht komt zonder kloppen op en luistert begerig mee op de achtergrond.

Zwijsen : (gaat naar zijn werktafel en neemt daar de map weer). Sinds enkele maanden heb ik hierin alle grieven van de katholieken verzameld die me ter ore of onder de ogen kwamen. De koning spreekt graag met me over de toestand der katholieken, maar hij verlangt - en terecht - positieve bewijzen en liefst zwart op wit. (hij raapt de krant op, die Mutsaers op de grond heeft gesmeten) zoals dit bijvoorbeeld. (hij stopt de krant in de map en klopt erop). Dit is een kostbaar wapen, heren. Het zal me helpen het koninklijke bastion te nemen.

De knecht kucht opvallend.

Zwijsen : (verbaasd) Hé vriend ! Wat is er ?

Knecht : Ik meende U een verklaring te moeten geven van het geraas dat U daarjuist hoorde.

Zwijsen : En ? (Zwijsen legt de map weer op zijn werktafel. De knecht volgt hem scherp met zijn blik).

Knecht : Het was een koppige wever die U juist vandaag wilde spreken. Het was de zesde keer al vandaag dat hij me daarover lastig viel. Nu was hij erg opgewonden. Hij wilde zonder meer tot U doordringen, maar ik meende er goed aan te doen hem - eh...nu ja, niet al te zachtzinnig de deur te wijzen.

Zwijsen : Daar heb je verkeerd aan gedaan, vriend, Het is niet de gewoonte, dat iemand in een pastorie de deur gewezen wordt en zeker niet in de mijne. Wie weet, hoe hard de kerel me nodig heeft.

Knecht : Hij zei, dat hij vanavond terug zou komen.

Zwijsen : Goed.

Hij wil het gesprek vervolgen, maar ziet dat de knecht blijft staan.

Zwijsen : Je kunt nu wel gaan.

De knecht : (glimlachend) Goed monseigneur.

Hij gaat af, maar wordt nog even weerhouden door de stem van Zwijzen.

Zwijsen : En vergeet niet meer te kloppen voor je binnen komt.

De knecht : (met een eeuwige glimlach). Ik zal er aan denken, monseigneur.

Hij buigt en gaat af. De pendule op de schoorsteenmantel slaat helder tinkelend vijf slagen.

- Zwijzen : Vijf uur. We hebben na deze zakelijke bespreking dus nog een uur de tijd voor wat genoegelijke kout.- Een korte adempauze vóór de grote slag.
- Van Son : We moeten vooral niet vergeten onze belangrijkste legermacht in te schakelen.
- Mutsaers : Wat bedoelt U ?
- Van Son : Het biddende leger. Het gaat immers om vrijheid voor de kerk of blijvende slavernij. Het placet is het stigma van onze onderdrukking. Het is werkelijk een kwestie van leven en dood. We mogen en we moeten alle menselijke middelen aangrijpen in deze strijd, maar wat zal het baten als God niet met ons is ? Misschien is een simpel onzeverder of ave van een eenvoudig nonneke voldoende om de minister van Justitie te laten capituleren.
- Zwijzen : Zo is het. Tot nu toe leek het wel, of de Kerk in Nederland in een grauwe vagevuur leefde. Als we deze strijd winnen, voorzie ik de eerste stralen van het licht. Nu staan de christenen van Nederland nog **in** twee kampen tegenover elkaar. Laten we bidden, dat deze kloof eenmaal overbrugd zal worden in liefde en eerbied voor elkander. Wie weet, vrienden..... Misschien komt er nog wel een tijd, dat het leven van onze Kerk zich glorieus en stralend openvouwt.....

Dertiende Toneel.

Het is even stil. Ieder is bezig met zijn eigen gedachten. Dan komt de huishoudster op door de tuindeuren. Ze blijft bescheiden achter staan.

De meid : Stoor ik, meneer Pastoor ?

Zwijzen : Wat is er Victorien ?

De meid : Ik heb koffie en krentemik geserveerd, meneer pastoor. In de tuin. Ik was zo vrij om te denken, dat het daar prettiger zou zijn dan hier. (ze kucht). Br...wat een rook !

Zwijzen : Uitstekend Victorien, werkelijk uitstekend. - Kom heren, dan zal ik U aanstonds de nieuwste rozen tonen, die mijn tuinman heeft gekweekt. Het is iets exquisite, iets ongelooflijks !

Ze gaan pratend af door de achterdeuren en verdwijnen in de tuin. Mutsaers neemt de papieren mee, die hij op de werktafel had gelegd.

Veertiende toneel.

Het toneel is even leeg en het licht buiten (en dus ook binnen) mindert wat. De klok slaat tinkelend zes uur. Het wordt nog wat donkerder, bij het schemerige af. Uit de deur links komt heel voorzichtig de huisknecht. Hij kijkt behoedzaam door de tuindeuren en de deur rechts. Dan gaat hij snel naar de werktafel, rommelt even, neemt de map van pastoor Zwijzen, verbergt die onder in het bureau en gaat haastig af. Weer is het toneel even leeg. Het licht mindert nog meer. De pendule tinkelt de slag van zeven.

Vijftiende toneel.

De huishoudster komt op met een brandende kaars, die ze op tafel plaatst. Ze sluit de gordijnen. Dan klinkt de gangbel. Ze gaat af door de deur rechts en komt direct daarna terug met de lakei van de koning, een superieur, maar toch wel innemend man.

De meid : Wilt U hier even wachten ?

De lakei : Tot Uw dienst mejuffer. Maar maakt U haast, s'il vous plait. Het is in Uw eigen belang.

De meid : Mijn eigen belang ?

De lakei : Maak haast, maak haast !

De huishoudster verdwijnt door de deur links. Een ogenblik later komt pastoor Zwijsen op, gevolgd door Victorien, die een brandende kandelaber draagt.

De lakei : (buigend) Monseigneur....

Zwijsen : (monstert de bezoeker) Ik ken U, geloof ik....

De lakei : Inderdaad. Ik heb menigmaal de eer gehad onder Uw dak te vertoeven, monseigneur. De eerste maal toen wijlen koning Willem I hier onderdak vond, de tweede maal was ik in gezelschap van prins Alexander Romanov, thans de Tsaar aller Russen, en vervolgens verschillende malen.....

Zwijsen : Ja, nu zie ik het ! U hoort tot het gevolg van de koning !

De lakei : Pardon monseigneur. Ik ben geen dignitaris. Ik ben een lakei.

Zwijsen : En U hebt ongetwijfeld een boodschap namens de Koning.

De lakei : Ongetwijfeld monseigneur.

Zwijsen : En hoe luidt die boodschap ?

De lakei : Veroorlooft U mij, monseigneur, de woorden van de vorst te herhalen.

Zwijsen : Dat is riskant. Maar ga Uw gang.

De lakei : De koning zei: "Ren als de weerlicht naar de pastorie van het Heike en zeg die dekselse Zwijsen dat hij mijn bed opschudt".

Pastoor Zwijsen schaterlacht. Victorien slaakt een kreet.

Zwijsen : De koning is de taal van het slagveld nog niet verleerd, merk ik.

De lakei : Hij zal haar niet verleren, monseigneur.

De meid : (radeloos). Maar dat gaat toch niet pastoor. Het huis heeft niet eens een grote beurt gehad. De logeerkamer is in drie dagen niet gedaan en....

De lakei : Pardon mejuffrouw. De koning zei: "En zeg tegen die goeie Victorien, dat ze zich geen zorgen maakt". Ja, dat zei hij.

De meid : (verrukt). Zei hij dat ? Werkelijk ?

- De lakei : Werkelijk, mejuffrouw.
- Zwijssen : Blijft de koning nog lang weg ?
- De lakei : De koning is op doorreis van Maastricht naar Den Haag. Toen ik hem verliet was men bijna klaar met het drenken der paarden, even buiten de stad. De vorst kan elk ogenblik arriveren, monseigneur.
- Zwijssen : (in zichzelf). Dat lijkt me een bestiering van de hemel. (tot lakei) Heeft de koning een groot gevolg bij zich ?
- De lakei : De koning reist incognito. Hij wordt slechts vergezeld door één adjudant.
- Zwijssen : Victorien, zet eerst een fles Bourgogne klaar en maak dan de kamer in orde. En waarschuw me direct als de koning er is. (Hij gaat af).

Zestiende toneel.

Victorien gaat af en komt direct terug met een fles en begint, ofschoon er niets op te ruimen valt, met geweld de kamer op te ruimen. De lakei ziet het even aan.

De lakei : Hier verandert niets.

De meid : Wat bedoelt U ?

De lakei : De kamer is niets veranderd en U bent niets veranderd.

De meid : Is dat een compliment ?

De lakei : Toen ik U voor het eerst zag, maakte U een diepe indruk op mij vanwege Uw voortreffelijke eigenschappen, die U tot de ideale huishoudster stempelen. Deze eerste indruk wordt niet uitgewist. Ja juffrouw. Het is een compliment.

De meid : (minachtend) Dank U !

De lakei : Als ik U vergelijk met het vrouwelijk personeel, dat dienst doet in het paleis van Zijne Majesteit, dan steekt U daar boven uit als de Ark van Noach boven de woeste wateren.

De meid : Ach gij !

Zeventiende toneel.

Men hoort stemmen in de zijkamer rechts. De koning en zijn adjudant baron Everaerts komen op. De koning ziet er vermoeid uit en "geuseerd". Hij is zeer nerveus en onderhevig aan snel wisselende stemmingen. Maar hij is een goed en rechtschapen man en zeer gevoelig voor menselijk leed. De adjudant is een zeer gereserveerde figuur, uiterlijk overcorrect, waardoor hij een wat potsierlijke indruk maakt. De koning neemt hem dan ook voortdurend in de maling. De lakei en de huishoudster blijven diep gebogen staan.

De koning : (Tot Victorien). Zo, Victorien, oude getrouwe. Buig niet zo diep, ma petite.
(Victorien staat recht). Zo. Zo is het beter. De pastoor is toch thuis hoop ik ? Natuurlijk is hij thuis. Waarom zou hij niet thuis zijn. Er is maar één plaats waaraan pastoor thuishoort. De pastorie.

Een bone pastor hoort bij zijn schapen. Kom, ma petite, waarschuw de pastoor even, wil je ?

De huishoudster buigt en gaat af door de deur links.

De baron : Pardon sire. Monseigneur zal het matig op prijs stellen dat U - wij zonder bellen en onaangediend zijn huis .....

De koning : Monseigneur ? Monseigneur ? O juist. Monseigneur. Wel baron, U bent getrouwd, niet waar ?

De baron : U weet het, sire.

De koning : Bon. U hebt dus een vrouw. - Hebt U ook kinderen ?

De baron : Drie, sire.

De koning : Drie ?! Parciel, hoe is dát mogelijk ? Bon. U hebt dus een lieve vrouw en drie alleraardigste kindertjes. Ik neem bijgevolg aan, dat U ook een huis hebt.

De baron : Om U de waarheid te zeggen, ik heb een niet onaanzienlijk buitengoed in de buurt van...

De koning : Bon, dat is dus Uw huis. Uw huis. Een wat doet U met Uw huis ? U loopt er in en uit zonder vragen, bellen kloppen of aandienen, doodeenvoudig omdat het Uw huis is. Wel, deze pastorie is mijn huis, want pastoor Zwijsen heeft me al milles fois verzekerd: "Beschouw mijn nederige woning als de Uwe, majesteit". Trouwens dat nederige is een epitheton ornans dat hier kwalijk past.-- Eh bien, baron ? (hij kijkt hem even aan). God weet wat me bewogen heeft U tot mijn adjudant te kiezen.

De baron : Vermoedelijk mijn geestelijk evenwicht - als tégenwicht.

De koning : Parciel !

Achttiende toneel.

De linkerdeur gaat open en Zwijsen verschijnt in de opening, nu bekleed met de tekenen van zijn bisschoppelijke waardigheid. Hij blijft licht gebogen staan. De koning gaat met uitgestoken handen naar hem toe en begroet hem hartelijk.

De koning : Aha, pastoor Zwijsen, mon meilleur ami. Hoe maakt U het ? Komt U toch binnen. Is het votre maison ou la mienne ? Maar wat ziet U er deftig uit vandaag. Het paars staat U excellent, zeker, maar ik neem aan, dat U het niet uitsluitend draagt uit liefde voor de kleur.

Zwijsen : Als men de eer heeft een koning te ontvangen is men wel verplicht zich dienovereenkomstig te kleden. Denkt U maar eens aan de parabel van het bruiloftskleed, sire.

De koning : Sire ? Sire ? Vandaag geen plichtplegingen pastoor. Of wilt U dat ik monseigneur zeg ? Ik reis strikt incognito en dit is een bezoek van een vriend aan een vriend.

Zwijsen : Zeer vereerd majesteit.

- De koning : Wat mij betreft noemt U me doodeenvoudig Guillaume. Guillaume d'Orange, maar ik vrees, dat mon ami de adjudant daar verzet tegen zou aantekenen. Kent U hem niet pastoor ? Pardon. Ik zal hem aan U voorstellen. (tot de adjudant) Hoe is Uw naam ook al weer ?
- De baron : U schertst, Sire.
- De koning : Mais oui oui oui, je me moque de vous.
- De baron : (onaandoenlijk). Mijn naam is baron van Everaerts thoe Zuylen.
- De koning : Hij is een excellent man, pastoor, werkelijk excellent.
- De baron zwijgt somber.
- Zwijzen : (tot de koning, die al die tijd nerveus heen en weer heeft gewandeld). Gaat U toch zitten, sire. U ziet er vermoeid uit.
- De koning : (gaat zitten - ook de anderen nemen op zijn wenk plaats). Ik b n vermoeid, ik ben moe als een os, die een dag lang voor de ploeg gestaan heeft. De reis in mijn koets was een crime, een monsterlijke misdaad. Maar weet U wat het meest vermoeiende ter wereld is, pastoor ? Vous ne le savez pas ? Bon. Ik spreek natuurlijk niet over het pastoraat - daar heb ik geen ervaring van, althans geen ervaring in strikte zin. Misschien gelooft U het niet, wat ik U nu zeggen ga, pastoor, maar het meest vermoeiende, het meest moordende en het minst benijdenswaardige ambt ter wereld is het koningschap.
- De baron : Het ambt van adjudant des konings uitgezonderd.
- De koning : Silence ! Dat verteert een mens, pastoor, het vreet hem op tot aan het beendermerg. Het leven van een koning is:  n grote maskerade. Masker op; de koning : de koning ! de koning ! Masker af: een doodgewoon man kleinmoedig, terneergeslagen, opgejaagd, afgejakkerd. Niet aan denken sire :  p het masker ! - En dat deer-niswekkend wezen wordt dan omzwermd door een zoemende, gonzende, venijnige troep insecten: muskieten, bloedzuigers, wespen, horzels meneer de baron, om maar te zwijgen van het mindere grut. C'est la vie d'un roi, pastoor ! (Hij zinkt vermoeid in zijn stoel).
- Zwijzen : Schildert U de toestand niet al te somber, sire ?
- De koning : (opverend) Geen sprake van. Het zwartste zwart kan niet toereikend zijn. Daarom wil ik vanavond geen koning zijn maar Willem van Oranje, tout court, zonder kroon en hermelyn. En geen woord over staatszaken, pastoor, geen woord. (hij zinkt weer terug).
- Zwijzen : Dat spijt me, sire.
- De koning : Waarom spijt U dat ?
- Zwijzen : Omdat het een ernstige  n dringende zaak is, waarover ik U spreken wilde. Maar misschien kunnen we er morgen over spreken - als U weer koning bent.

De koning : Ik vertrek morgen bij het kriecken van de dag.

Zwijsen : (schrikt merkbaar) Zo vroeg al ?

De koning : Waarom schrikt U ?

Zwijsen : Het gaat over een kwestie, die geen dag uitstel kan lijden.

De koning : (opstuivend) Geen woord, geen woord, geen woord !

Er valt een pijnlijke stilte. Zwijsen schuift ongemakkelijk op zijn stoel. De koning trommelt nerveus met de vingers. De baron zit er onbewogen bij.

Zwijsen : Mag ik U een glas Bourgogne aanbieden, sire ?

De koning : Aha, U wilt me in een mildere stemming brengen. Ik ben onomkoopbaar mon vieux camarade, al heb ik een schuld die mijn schaarse haren te bergen doen rijzen. Bourgogne zegt U ? non non, merci. De dokter heeft me het gebruik van spiritualien ontraden. - (Hij zit plotseling recht). Milles diables ! Zou ik me door een armzalige medicijnmeester laten raden ? Zegt U nu zelf eens pastoor: wat is het belangrijkste ? Dat ik een dag langer leef in dit vervloekte tranendal of de vreugde geniet van een glas edele wijn ? Bourgogne pastoor ! - Maar onthoudt het : zonder verplichtingen mijnerzijds. Geen woord over staatszaken, geen woord. Basta !

Zwijsen : U kent Zwijsen, sire. Ik zal er geen misbruik van maken, noch van de Bourgogne, noch van Uw - hm - Uw mildere stemming.

Zwijsen serveert onder het volgende gesprek.

De koning : Seldrement. Zwijsen U bent een...nu ja een...Bon, bon, laat me er van zwijgen. Het is mijn eigen schuld. Wie zijn hand in een wespennest steekt mag veronderstellen, dat hij gestoken wordt. Ik voel dat ik ga bezwijken, ik voel het. Het gaat zeker weer over de Roomse zaak nietwaar ? Naturellement, waar zou een pastoor anders over spreken dan over de Moederkerk en de nieuwste creaties van zijn tuinman op het gebied van de rozenteelt.

Zwijsen : (reikt hem een glas). En vergeet vooral de wijn niet, sire.

De koning : Pardieu, U krijgt me er vandaag niet onder Zwijsen. Geen woord. Geen woord. (hij zinkt achterover en tuurt in de wijn). Uw wijn heeft een admirable kleur pastoor en als de smaak daaraan evenredig is - waar ik overigens geen moment aan twijfel (hij proeft) très bon, très très bon. - (hij zit weer recht). Zwijsen, U bent mijn vriend nietwaar ? Si si, U bent een van de twee of drie mensen op de wereld, die me werkelijk genegen zijn.

Zwijsen : Er zijn er méér sire - véél meer. Er zijn duizenden onder het volk die....

De koning : (wuijft met de hand). Valt U me niet in de rede pas-
toor of U bederft zelf Uw eigen zaak. U bent dus mijn
vriend. Bon. Omdat U mijn vriend bent geef ik U toe-
stemming Uw zaak te bespreken met mijn adjudant. Laat
mij er buiten. Bereid U voor, baron. Morgen moet U mij
rapport uitbrengen. Basta.

De koning leunt weer achterover en speelt met zijn glas.

De baron : (tot Zwijsen). Het gaat dus over de Roomse zaak. Het
zullen dan wel Roomse klachten zijn. Een ander ge-
luid ken ik niet. - Overigens zie ik weinig redenen tot
klagen. Het komt me zelfs voor, dat de laatste decen-
nia de Roomsers in aanzienlijke mate bevoorrecht zijn.

Zwijsen : (geprikkeld). Wát zegt U daar ? Neemt U mij niet kwa-
lijk, maar wat durft U daar zeggen ? Hoe is het moge-
lijk : De Roomsers, in een bevoorrechte positie ;
Zeker omdat er hier te lande niets, maar dan ook niets
tussen het gouvernement en de Kerk geregeld is.
Waarom is er geen concordaat ? Waarom hebben wij geen
eigen bisschoppelijk bestuur ? Waarom moeten we met
lede ogen aanzien, dat de gruwelijkste misbruiken de
kerk binnensluipen zonder dat we er iets aan kunnen
doen omdat we geen bestuursmacht hebben ? Antwoordt
U eens ? Omdat wij in een bevoorrechte positie zijn,
misschien ?

De baron : Dit is een historisch gegroeide toestand. Het gouver-
nement treft geen enkele blaam.

Zwijsen : (hij gaat steeds heftiger spreken en ijsbeert op en
neer). Men ontnemt ons elke mogelijkheid om uit te
groeien en in vrijheid te gedijen. Een boom heeft de
ruimte, een vogel vliegt vrij door de lucht, maar de
Roomse Kerk wordt besnoeid en gekortwiekt.

De baron : (ijzig) Fanatisme is een bron van voortdurende ellende.

Zwijsen : Fanatisme ? U durft van fanatisme spreken als wij niets
meer, maar ook niets minder vragen dan ons recht dat
ons al eeuwenlang onthouden werd ? Als U fanatisme
wilt vinden, zoek het dan niet bij ons, maar dáár,
waar men onder fraaiklinkende namen geheime genoot-
schappen opricht alleen en uitsluitend met het doel
om de Roomsers te bestrijden en waarbij geen enkel mid-
del wordt ontzien.

De baron : Laat ons niet langer in de ruimte spreken. Toont U me
aan de hand van concrete feiten aan, dat Uw Kerk in-
derdaad onrecht wordt gedaan.

Zwijsen : U wilt bewijzen ? Ik heb ze te kust en te keur. De
vergeving van ambten alleen al vormt een lange, som-
bere lijst baron. (Hij gaat naar zijn werktafel en zoekt
de map). Ik neem aan dat U niet onkundig bent van de
situatie, maar als U alles bijeen ziet, zoals ik dat
de laatste maanden verzameld heb.... Te drommel, waar
is die map gebleven. (Hij doorzoekt koortsachtig zijn
werktafel).

- Zwijsen : Ik had hier op mijn tafel een map met documenten gelegd en nu is hij spoorloos.
- De baron : (ijzig). Merkwaardig dat dit juist nú gebeuren moest.
- Zwijsen : (verontwaardigd). Denkt U dat ik.....Een ogenblik.

Negentiende toneel.

Hij belt heftig. De knecht komt op.

- Zwijsen : Er lag hier straks een blauwe map op tafel met bruine linten. Waar is die map ?
- De knecht : Hoe zou ik het weten monseigneur ? Monseigneur heeft ons streng verboden aan zijn werktafel te raken.
- Zwijsen : Je rommelt wel eens meer in mijn papieren. Waar is die map ?
- De knecht : Ik wou dat ik U kon helpen monseigneur, maar.....
- Zwijsen : Zoek mee. Een blauwe map en met bruine linten. Ik begriep niet waar hij gebleven kan zijn.
- De knecht : Misschien heeft monseigneur hem in een der laden gestopt ?
- Zwijsen : Nee, nee, nee...hier heb ik hem neergelegd...(voor zich uit). Ik weet het zo zeker als ik hier sta.
- De knecht : Mag ik monseigneur er opmerkzaam op maken, dat de tuindeuren bijna dag en nacht openstaan ? Het lijkt mij vrij gemakkelijk om ongezien binnen te sluipen en....
- Zwijsen : Je weet de map dus niet ? Ga dan maar weg !
- De knecht : (kwasi verontwaardigd) Monseigneur gelooft toch niet dat ik.....
- Zwijsen : (woedend) Ga weg ! Ga weg !
- De knecht : (buigend) Monseigneur....(wil glimlachend gaan).
- Zwijsen : Nee wacht. (neemt hem wat terzijde). Ga onmiddellijk de heer Mutsaers halen en zeg dat hij al de papieren waarover hij beschikt meebrengt.
- De knecht : Goed monseigneur. (hij gaat af).
- Het is even stil. De pastoor zoekt nog even.
- Zwijsen : Spoorloos verdwenen. Goed. Laat me dan uit het hoofd citeren.
- De baron : Ik geloof monseigneur, dat het op die basis nutteloos is de discussie voort te zetten.
- Zwijsen : En waarom ?
- De baron : Het persoonlijke getuigenis kan soms, ook bij alle goede wil, te subjectief worden om er waarde aan te kunnen hechten. Met gedrukte of geschreven stukken kan het wat anders zijn....
- Zwijsen : U twijfelt aan mijn waarheidsliefde, mijn goede trouw.
- De koning : Windt U niet op, cher ami, de baron is nu eenmaal een sujet dat de kalmste man tot uitzinnigheid zou brengen

Ik vertrouw U. U weet, dat ik U vertrouw. Maar ik ben helaas niet alleen op de wereld. Ik kom morgen in Den Haag aan en zeg tegen de departementale ambtenaren - de duivel moge ze halen - pastoor Zwijsen zegt dit en pastoor Zwijsen zegt dat. Weet U wat ze dan antwoorden mon vieux ? Ze antwoorden niets. Ze kijken me aan met een gezicht van: Zwijsen ? Wie is die man. U zult het me een stuk gemakkelijker maken, als ik die schelmen de bewijzen onder de neus kan duwen. Dáárom, cher ami, moet ik bewijzen hebben. En anders geen woord meer, geen woord.

Een en twintigste toneel.

Plotseling klinkt achter het gordijn een daverende slag. De drie staan als versteend.

De baron : (loopt naar de zijdeur en fluistert). Een inbreker !
Ik zal hulp gaan halen.

De koning : Blijf hier of ik degradeer je tot korporaal !

Hij doet snel enkele passen naar het gordijn en rukt het open. In de erker staat de wever. Hij is wat dronken en staat verdwaasd naar een stuk van een kan te kijken, dat hij in de hand houdt. Hij kijkt de pastoor aan en begint wat dwaas te lachen.

De wever : De kan. Kapot. Ik...ik geloof, dat ze kapot is meneer pastoor.

Zwijsen : Ik zou zeggen van wel. - Hoe kom jij hier ?

De wever : Door de deur, hihi. (hij komt naar binnen). Goeien avond, meneer pastoor. Eindelijk heb ik oe dan. (hij ziet de baron). Dieje meneer kan ik nie. Goeien-avond meneer (hij kijkt naar de koning). En jou heb ik meer gezien, geleuf ik. Ja ja, ik heb oe meer gezien. Mar toch kan ik oe nie thuis brengen. Wacht es - Nee nee. Goeien avond meneer.

Zwijsen : Weet je tegen wie je spreekt ?

De koning : (weerhoudt de pastoor met een beslist gebaar). Zo vriend. Wie ben je ?

De wever : Mutsaers, Tinus Mutsaers.

De koning : Ik geloof, dat de halve stad Mutsaers, Diepen of van Dooren heet.

De wever : Ik ben wever meneer. Ge weet wel, (hij zingt). En weven wij op ons getouw, van erremoei, van erremoei....

Zwijsen : Laat dat. - Wat kom je eigenlijk hier doen ? En is dat geen vreemde plaats om door binnen te komen ?

De wever : Kijk es meneer pastoor. Ik heb van...vandaag al zeven keren geprobeerd om oe te kunnen spreken. (hij telt op zijn vingers). Een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven keer. En iedere keer hee dieje knecht van oe, da's ne deugniet pastoor, 'nen echte deugniet, iedere keer hee dieje knecht me weggejaagd. En toen zeg ik tegen mijn eigen : Tinus, zeg ik, dan ga ik vanavond, zeg ik.

Deur de tuin zeg ik, ik weet de weg. Ik zal wachten in de "De Rooie Leeuw" dacht ik, ge weet wel pastoor, die herberg tegenover de kerk. En daor zat Driek van Toone, die kende wel pastoor, dieje veekoopman. Tinus zee Driek vat er ene. Driek zeg ik, gij ene van mijn. En zo vieten we 'r ene en nog ene. (hij telt). Zeuven hebben we d'r gevat. (hij kijkt de koning aan). 'ne Mens mag toch wel iets hebben, niewaar meneer...(de woorden besterven hem op de lippen. Hij knippert met de ogen en fluistert) de....de koning.

Hij valt op de knieën en prevelt: Genade...genade....

De koning : Sta op man. Een mens knielt alleen voor God. Eh bien Ben je bang van me ? Zie ik er dan uit als een dieren temmer of een slavendrijver ? Sta op en spreek vrij uit

De wever : (opkrabbelend) Dank U sire...dank U. U bent een goeie koning. (Hij wil ongemerkt de deur uit schuiven).

De koning : (streng). Parbleu : Blijf hier en spreek !

De wever : (nu voor een goed stuk ontnuchterd, richt zich tot de pastoor). 't Ging over onze Jan pastoor. Die is op school en hij is nou dertien en hij leert goed als ge 't mij vraagt. Maar d'r deugt iets nie mee de meester. Hij kwam eergisteren te laat op school en de meester vroeg: "Waar bende geweest vlegel ? Naar de Mis meester, zei-t-ie, heel beleefd, want beleefd is ie. Naar de Mis ? Ge kunt beter naar school komen. De Mis da's niks as afgoderij, bijgeleuf, zee de meester. En hij is daar een uur lang over bezig geweest. Onze Jan was helemaal van streek meneer pastoor. En wij waren 't ook, geleufde da ? Ons vrouw hee 't er 's nachts om geschreeuwd en ik heb er heel de dag mee rondgelopen. En vandaag hoefde ik nie te werken en ik dacht: ik ga d'r is mee de pastoor over praten. Ge hebt altijd gezegd, meneer pastoor, dat alleen de ziel iets waard is en da is zo. Maar wa moet er van terecht komen, meneer de koning, as er zó op de zielen van ons kende wordt getrapt ? (hij wist zich in eerlijk verdriet een traan uit de ogen). Ik...ik ben d'r kapot van....

Het is even stil.

Zwijzen : Kom morgenavond terug Tinus, al is het elf uur....

De wever : Goed meneer pastoor. (hij wil gaan).

De koning : Hé. Vang op ! Maar niet naar de Rode Leeuw brengen, vriend.

Hij werpt de wever een geldstuk toe.

De wever : Dank oe....Dank U.

Hij draait zich om en rent door de tuin weg, schreeuwend: Leve de koning ! Leve de koning ! De anderen nemen hun plaatsen weer in. Het is een ogenblik stil.

Twee en twintigste toneel.

Zwijzen : U wilde bewijzen, nietwaar sire. Ik ken U goed genoeg om te weten, dat dit voor U een overtuigend bewijs is - al is het dan niet op papier.

Die man, die rechtstreeks en persoonlijk lijdt tengevolge van de heersende toestanden, is er een uit de onnoemelijk velen. Naast hem zou een heel leger kunnen staan - een legioen van eenvoudige lieden, die buiten hun schuld gebukt gaan onder een zware last. U vraagt papieren bewijzen ! Goed. Die komen wel. Maar in Uw hart hebt U allang geen bewijs meer nodig, sire.

De koning : (trommelt nerveus met de vingers) Wat denkt U ervan baron ?

De baron : Het was een aandoenlijk tafereel. Een koning werpt een geldstuk naar een dronkenlap. We moeten dat vastleggen. Het kan van belang zijn voor na ons komende historieschrijvers.

De koning : Nú spreek ik in ernst, baron.

De baron : U wenst mijn oordeel. Wel - de pastoor had het toneeltje knap geënceneerd ! Het kwam juist op tijd.

De koning : (springt woedend op). Nom de tonnerre ! Uit mijn ogen ! Denkt U, dat ik mon ami Zwijsen laat beledigen en dat in mijn bijzijn ? We spreken elkaar nader, baron....

De baron staat op, buigt, en gaat hautain af. De koning loopt driftig de kamer op en neer.

De koning : Ciel de ciel ! Ziet U nu waar U Uw tegenstanders moet zoeken, pastoor ? Ze laten me niet met rust en ik... ik vind geen rust zolang ik weet, dat er ook maar één van mijn onderdanen zich ongelukkig voelt omdat men zijn geweten met wetten knevelen wil. En nog wel met wetten die onder mijn regering zijn uitgevaardigd.

Zwijsen : Er zijn er meer dan een millioen sire, die men als onmondige schapen wil behandelen.

De koning : Ik weet het, ik weet het. Maar wat kan ik doen ? Ben ik almachtig ? Ben ik le Bon Dieu zelf misschien, die met één vinger de hele aarde draagt ?

Zwijsen : U kunt veel doen sire, heel veel.

De koning : Spreek, mon vieux, spreek. U hebt er me weer onder gekregen Zwijsen. Draai er niet om heen, en zeg kort en goed waar het op staat.

Zwijsen : Vanmiddag is Van Son hier geweest.

De koning : Van Son ? Onze Minister van Roomse Eredienst ? En ?

Zwijsen : Hij deelde me mede, dat het Kabinet voornemens is, het recht van placet in zijn strengste vorm in het nieuwe Wetboek van Strafrecht op te nemen.

De koning : (staat een ogenblik sprakeloos). Placet ? Het placet ? (hij ijsbeert de kamer door). Maar dat is waanzin ! Het placet is een grove onbillijkheid, een hatelijkheid tegen de Roomsen en anders niets. Ik heb me er in '42 al met hand en tand tegen verzet en nu komen ze er op terug ? Fanatisme, niets dan fanatisme.

Eerst heeft men mij de toute force het concordaat te-gengewerkt en nu wil men uit wilde haat dat ik de Rooms en het placet op de hals schuif. Ik denk er niet aan. Ik wil mij niet met de godsdienst bemoeien. Tous les cultes sont égaux en de Roomse geestelijkheid kan hier doen wat ze wil. Zou ik haar van haar vrijheid beroven? Geen sprake van. 'Soit! (hij gaat zitten, doch springt meteen weer op). Moet ik de pauselijke beschikkingen goedkeuren? Hoe zal ik goedkeuren? Wat zal ik goedkeuren? C'est le moyen âge: ik begrijp daar niets van. 't Is niets dan hatelijkheid. 't Is absurde. Ik wil daar niets mee te doen hebben. Enfin...enfin....ik verdom het....

Hij valt in een stoel en blijft doodmoe zitten. Zwijsen reikt hem het glas aan. De koning drinkt.

De koning :   Waarom hebt U me dat niet eerder gezegd pastoor?

Zwijsen :   U gaf me de kans niet. Ik heb heel de avond dood-angst uitgestaan dat....

De koning :   Ach ja, ach ja. Ik ben nu eenmaal...Wat ben ik? Ik ben een koning en U wéét wat een koning is. Maar nu kunt u gerust zijn. U kent mijn standpunt. - En het blijft mijn standpunt. En nu geen woord meer erover, geen woord.

Zwijsen :   Ik zal U eeuwig erkente--....

De koning wuift met de hand. Hij haalt zwaar adem en veegt met een zakdoekje langs het voorhoofd.

Zwijsen :   Zou U niet gaan rusten sire. U bent moe.

De koning :   Ik ben hels moe. En mijn hart klopt als een razende. Dat komt van de opwinding, - of van Uw Bourgogne. C'est vin is koppig als een ezel, mon vieux. Zo. Ik ga slapen, pastoor.

Zwijsen :   Zal ik voorgaan sire....

De koning :   Geen sprake van. Ik wilde immers een gewoon mens zijn vanavond. En U bent vanavond een monseigneur. Boven-dien, ik zou de weg naar mijn kamer vinden al was ik stekeblind. Goedenacht pastoor. (Hij reikt hem de hand).

Zwijsen :   Sire, ik kan U niet genoeg da....

De koning :   Goede nacht!

Hij neemt de kaars van de tafel en gaat snel door de deur rechts af. De pastoor staart een ogenblik peinzend voor zich uit.

Drie en twintigste toneel.

Als de koning weg is gaat Zwijsen naar zijn bureau en ontdekt daar de bewuste map. Hij kijkt er peinzend naar, schudt het hoofd en mompelt: "Marcel, Marcel". Dan komt Mutsaers binnen door de tuindeuren.

Mutsaers :   Goeden avond pastoor.

Zwijsen :   (wat opschrikkend) O.... goeden avond.

- Mutsaers : Hier zijn de papieren. Het verbaasde me wel wat dat U ze nodig had. U bent immers zelf zo uitstekend gedocumenteerd !
- Zwijsen : Dat ben ik Mutsaers. Maar toen de nood het hoogst was waren ze verdwenen.
- Mutsaers : Hoe is dat mogelijk ? Ze lagen toch op Uw werktafel ? Ik heb ze zelf zien liggen.
- Zwijsen : Marcel had ze verstopt, doodeenvoudig verstopt, hier, in mijn eigen bureau.
- Mutsaers : Maar wat had dat dan voor zin ?
- Zwijsen : Het had helemaal geen zin. Of toch weer wel. Marcel is een van die beklagenswaardige mensen, die boordevol rancunes zitten. Hij heeft vandaag een paar reprimandes gekregen en daar heeft hij zich kennelijk voor willen wreken, door onze plannen in de war te sturen. Gelukkig is hij niet in zijn opzet geslaagd.
- Mutsaers : Dus de koning staat aan onze kant ? Vicimus ! Vicimus !
- Zwijsen : Kalm aan, Mutsaers, denk aan de huid van de beer ! De koning wilde aanvankelijk nergens van horen, maar zijn stemming sloeg plotseling om, nadat een half-dronken wever-nog wel een naamgenoot van U - zijn hart had uitgestort. De koning is erg gevoelig voor zo'n ..... zo'n scène pittoresque. En een nu ja, een "vergissing" van zijn adjudant deed de balans helemaal in ons voordeel doorslaan.
- Mutsaers : Dus het placet komt niet in het Wetboek ?
- Zwijsen : Toen de koning het woord maar hoorde, spuwde hij vuur en vlam. En zo is de eerste slag gewonnen. Het zijn echter nog maar gevechten in de voorhoede, Mutsaers. De grote strijd moet nog komen. We zullen hem voeren, al wordt hij nog zo zwaar. Misschien plukken we er zelf de vruchten niet meer van. Goed. Maar er zal een heel leger na ons komen en dit leger zal er voor zorgen, dat het uitgestrooid zaad niet verstikken zal. - Althans, laat ons dat hopen, en laat ons er voor bidden, Mutsaers.....
- Het is even stil.
- Mutsaers : Ik kan dus nu wel gaan met mijn papieren.
- Zwijsen : (Hij bekijkt de fles). Nee, wacht even. Eerst nog een glas. Wijn die blijft staan, is verspilde wijn. En deze dag is wel een glas Bourgogne waard. (Hij schenkt in).
- Mutsaers en Zwijsen heffen het glas.
- Zwijsen : Op deze dag - misschien de eerste van veel schone dagen.
- Mutsaers : Inderdaad. Hij is een glas Bourgogne waard.....
- Ze zien elkaar aan met een blik van ingehouden vreugde. Terwijl het glas aan de lippen brengen sluit langzaam het